

חכמיהם המתוכחים וכן ויכוחי פלסופים הקדמונים. ובמקום אחר בהקדמת ספר הארכתי בעניני החילוקים אשר פה אשים ידי למו פי...! (מתוך שו"ת חות יאיר קנב)

דף לב

'שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עכו"ם, אמר: שטנא בתרי אומי לא שליט' — אין להקשות ממעשים בכל יום — כי אם אכן נגזרה גזרה מאת ה', אין מידו מציל, אבל לעתים 'ש נספה בלא משפט', ובוה יש הבדל בין אומה אחת לשתי אומות, ולזה חשש שמואל. (אחדש האביב). והקשה שם גם ממעשה דיונה. וכבר כתבו המפרשים ששם לא נגזר אלא עליו כי בשלו היה הסער, ולא נגזר עליהם. אך יש סוברים שבשתי אומות אין השטן שולט אף על אחד מהם. ע' מהרש"א ושפת אמת). וזו לשון הרשב"ש (בתשובה שס): 'אמנם אף על פי שהדבר לא התחיל עדיין ביהודים, ראוי לגזור תענית. אעפ"י שקצת סוברים שאין להתענות כל זמן שהוא באומות העולם, דשטנא בתרי אומי לא שליט כדאיתא בפרק שני דשבת, מכל מקום רבוואתא אחריני סוברים שגוזרים תעניות אעפ"י שלא התחיל אלא באומות העולם, וסמכו על מה שאמרו בגמרא במסכת תעניות... וטענת דשטנא בתרי אומי לא שליט טענה רעועה היא, ויותר חזקה ממנה היא כיון שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, כדאיתא בפרק הכונס צאן, כל שכן שהחוש יעיד על זה. וה' ישמור על עמו ישראל אמן'.

'לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכותיו' —

'כל ישועת השי"ת לאדם נקרא 'נס', כמו שאומרים 'ועל נסיך שבכל יום עמנו', ובבבא-מציעא (קו). נקרא ניסא זוטא כאשר ההצלה בדרך טבע קצת, כלעמוד נגד אריה שפעמים האדם גובר עליו, או בדאשתדוף רובא דבאגי ואכלן חגב, וזה ממיעוט הניצולים. [ושם מבואר דכל אחד ראוי לנס...]. ובשבת (לב): אל ירד למקום סכנה שיעשו לו נס — והיינו (אולי צ"ל: לא) לדבר סכנה ברורה, דמהיכא תיתי יסמוך על נס — רק לחשש סכנה, ואף על פי שאפשר שניצול, זה נקרא נס למי שהשגחת השי"ת עליו ואינו מסיר למקרה, כל הצלה קרוי נס מנסים נסתרים, וגם על זה מנכין מזכותיו. ועל כן אין לאדם לבקש מהשי"ת אלא ההכרחי לקיום הגוף, שזה הכרח לנברא, דמאן דיהיב חיי ע"כ יהיב מזוני, ומה שאמרו בשבת (כה): איזהו עשיר ופירש"י נפקא מינה למטרח להדורי אמלתא, ובנידה (עא): מה יעשה ויעשיר יבקש רחמים... ובבבא-בטרא (כה): הרוצה שיעשיר יצפין — היינו למי שמכיר בנפשו שהוא צריך זה לעבודת השי"ת שיוכל לעבדו על ידי זה בהרחבת הלב יותר... ומי שמתכוין לכך ויודע בעצמו דצריך לכך לשם שמים... יכול לבקש ובוה אין מנכין מזכותיו, אדרבא מוסיפין גם זה על זכותיו כיון שהשתדלותו בעושר הוא גם כן זכות לשם שמים...! (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן, ח. וע"ע בראש ספר פוקד עקרים).

'יצא אדם לשוק — יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט. חש בראשו — יהי דומה בעיניו כמי שנתנהו בקולר... אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ואם לאו אינו ניצול... ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות — ניצול...! — צריך ביאור;

מתחלה אמרו שצריך לפרקליטים גדולים, וכיצד סיימו שאפילו אחד מני אלף לזכות, באותו מלאך יחיד שהוא לחובה, די בכך להצילו?

הביאור הוא, שאם הוכנס אדם למצב שבדרך הטבע אפשר שיבוא לידי סכנה, עליו לדעת שלא בכדי הוא, אלא מן השמים רוצים לעוררו ולא לפו בינה. עליו ללמוד שמצד עיקר מצבו הרוחני ראוי הוא אמנם לעונש זה של הסכנה האפשרית, אם לא יתקן חסרונו בתשובה ומעשים טובים שהם פרקליטיו הגדולים. אולם כדי להנצל באותה שעה מהסכנה הצפויה לו, די במליץ אחד מני אלף לחונו ולפדותו לפי שעה מהעונש, [כענין 'הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה — מחולל'. פרוטה אחת פודה אפילו אלף זון], ומכל מקום מצב זה עצמו מעורר את האדם להכיר את מדרגתו האמתית, כי יבחין שמהשמים הכניסוהו למצב מסוכן זה, ועל ידי כך יכיר שעליו לתקן עצמו. כל אפשרות של צרה, אפילו בצד רחוק ביותר, צריכה להוות לימוד ברור לאדם. דרכם של בני אדם לשער מראש על ידי חישוב הסיבות את סיכויי ההתפתחות הטבעית, אולם אין אלו אלא מחשבות אפיקורסות. הלא כל מצב מורכב מסיבות רבות, ולכן הרבה תוצאות אפשריות. איזו מן האפשרויות תתגשם במציאות — זה ביד השי"ת, מסבב הסיבות האמתיות, ואם תתגלגלה לטוב או לרע — תלוי במשפטו יתב' כפי מעשינו. הרי שהמאמין האמתית יודע שצריך לחשוב רק על הסיבות האמתיות שהן הפנימיות — ההיינו מעשינו; ולכן יתעורר גם מאפשרות של סכנה, שעל פי חישובי הסיבות הטבעיות נראית כרחוקה. גם סיבה רחוקה, פנימיותה אינה אלא לימוד עבורו. והלא תכלית היסורים איננה היסורים עצמם אלא הלימוד שלומד מהם האדם לתקן עצמו; ולכן מרובה יותר התועלת מהאפשרות ליסורים, מעצם מציאותם. (מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 239).

'אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות — ניצול' — כלומר, אף במעשה אחד (שממנו נברא מלאך אחד), אשר יש בו הרבה צדדי חובה וצד אחד של זכות, יש בכך החלק הטוב לפדותו מרדת שחת. (ע' שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כח תשל"ג; בן יהודע).

'על שקורין לארון הקודש ארנא' — ואף על פי שמצאנו בלשון המשנה שארון הקודש נקרא 'ארון' סתם (כמו שהביאו התוס') — שונה שם, שמוכח מתוך הדברים שעל ארון הקודש מדובר. (עפ"י מהרש"א).

פירוש דבריו, אין הבזיון בעצם אמירת המלה 'ארון', אלא שביטוי זה הרווח בפי עמי הארץ משקף את התיחסותם אל ארון הקודש כארונות דעלמא, ועל כך הם נענשים. אבל התנא שקיצר בלשונו במובן, אין חשש, כי ביטוי זה כשלעצמו אין בו משום בזיון).

'ועל שקורין לבית הכנסת בית עם' — כאילו הוא מיוחד לצרכי העם ואין חלק אלקים בו. מה שאין כן 'בית הכנסת' הוא לשון כולל לכל המתכנסים והשרויים בתוכו, שהם ישראל והקב"ה, כמו שאמרו 'מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת'. (עפ"י מהרש"א).

וכדלעיל גם כאן נראה שהעונש בא על התיחסותם הכללית של עמי הארץ לראות בבית הכנסת כמקום מפגש חברתי וכדו', כצורך אחד מצרכיה האנושיים של הקהילה).

(ע"ב) 'בעון נדרים מתה אשתו של אדם...' — ע' במובא בסנהדרין כב. וראה 'בן יהודע' כאן.

אך אפשר שלדעת רש"י אינו חייב אלא כשמכוין לכך, אבל בלאו הכי אינו אסור אלא מדרבנן, וכן נראה מדברי התוס' (ביומא לה. עפ"י גליונות קה"י).
 במקום סכנה, כגון בשביל חולה שיש בו סכנה, שיישן, או מפני הנכרים והלסטים — מותר לכבות לדברי הכל.

ואם אפשר להוציאו או להסתיר האור בדרך אחרת, בלא דיחוי — אין לכבות (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם ושל"פ).

דפים ל — לא

מ.ד. א. ושבחתי אני את השמחה — על איזו שמחה מדבר, ומדוע?
 ב. תלמידים היושבים לפני רבם ללמוד תורה — האם יושבים באימה או בשמחה?
 ג. כתוב אחד אומר על תען כסיל כאולתו וכתוב אחד אומר: ענה כסיל כאולתו — הכיצד?
 ד. אדם שיש בו תורה ולא יראה — למה הוא דומה?
 א. ושבחתי אני את השמחה — בשמחה של מצוה הכתוב מדבר. וולשמחה מה זה עשה — זו שמחה שאינה של מצוה]. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק (אפילו אינו של לצון, מכל מקום אין בו ישוב הדעת. רש"י) ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.
 אמר רב יהודה: וכן לדבר הלכה, (משובחת היא השמחה, לפתוח בה את הלימוד). אמר רבא: וכן לחלום טוב.

ב. כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (= מרירות, מחמת אימה) — תכוינה. (שפתותיו שושנים נוטפות מור ע"ב). אבל הרב יש לו ללמד מתוך שמחה. ולפי ה'אבעית אימא', עד שפתות הרב יהא בבדיחותא ולאחר שפתתו ישב באימה, כדרך שנהג רבה.

ג. בדברי תורה — ענה כסיל כאולתו, (כדי להעמיד דברי תורה על מכונם). במילי דעלמא — אל תען כסיל כאולתו.

ד. אדם שיש בו תורה ללא יראה, כמוהו כאדם שמעלה אוצר חטים לעלייה ולא עירב בהם קב חומטין (= עפר מלוח למניעת התלעה) — מוטב אם לא העלה כלל. (רבא);
 — דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו — כיצד ייכנס. (רבה בר רב הונא. כלומר, ללא יראת שמים אינו חש לתורתו, לשמור ולעשות);
 — כאדם שאין לו חצר, ושער לחצר הוא התקין. (ר' ינאי).

דפים לב — לג

מה. א. אלו הנהגות ולקחים הוזכרו בגמרא בקשר לסכנות הבאות על האדם וההתרחקות מהן?
 ב. אלו פורעניות וענשים הוזכרו בסוגיא, הבאים על עונות פרטיים?